

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za češki jezik i književnost

Zagreb, srpanj 2013.

FILMSKE ADAPTACIJE VIEWEGHOVIH ROMANA

DIPLOMSKI RAD

Studentica:
Ana Klancir

Mentorica:
dr. sc. Katica Ivanković

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	1
1. UVOD.....	2
2. FENOMEN VIEWEGH.....	3
3. ROMAN <i>SJAJNE ZEZNUTE GODINE</i>	7
4. ROMAN <i>ODGOJ DJEVOJAKA U ČEŠKOJ</i>	11
5. FILMOVI PREMA VIEWEGHOVIM DJELIMA.....	14
6. FILM <i>SJAJNE ZEZNUTE GODINE</i>	18
7. FILM <i>ODGOJ DJEVOJAKA U ČEŠKOJ</i>	21
8. ZAKLJUČAK.....	23
9. LITERATURA.....	24

1. UVOD

Michal Viewegh jedan je od najpoznatijih čeških pisaca današnjice, čitatelji su ga dobro prihvatili pa od 1995. godine živi isključivo od pisanja. I hrvatska ga publika rado čita, stoga je velik broj njegovih knjiga prevedeno na hrvatski jezik.

U ovome ću diplomskom radu detaljno analizirati dva Vieweghova romana: *Báječná léta pod psa*, objavljen 1992. (prijevod: *Sjajne zeznute godine*, objavljen 1998.) i *Výchova dívek v Čechách*, objavljen 1994. (prijevod: *Odgoj djevojaka u Češkoj*, objavljen 1997.). Kod romana *Sjajne zeznute godine* fokusirat ću se na odnose između glavnih likova, kompoziciju romana te se osvrnuti na komentare o komunističkom režimu. U romanu *Odgoj djevojaka u Češkoj* obratit ću pažnju na analizu odnosa glavnih likova te se posvetiti izrazitoj citatnosti djela. Također ću obratiti pažnju na političku situaciju i društveni milje koji romani opisuju.

Nakon analize romana usporedit ću romane sa scenarijima filmova. Filmovi koje sam izabrala važni su, jer je Viewegh prodao filmska prava za te filmove, nije sam napisao scenarije za njih i poslije je to požalio. Scenarij za *Sjajne zeznute godine* napisao je Jan Novák, a za *Odgoj djevojaka u Češkoj* Václav Šašek. U ostalim je filmovima ispravio vlastitu pogrešku i samostalno pisao scenarije, jedino je u *Slučaju nevjerne Klare* taj posao prepustio Robertu Faenzi te bio jako razočaran ishodom.

2. FENOMEN VIEWEGH

Michal Viewegh rodio se 31. ožujka 1962. godine u Pragu. Studirao je na Višoj ekonomskoj školi u Pragu, ali je napustio studij te obavljao razne poslove kako bi ponešto zaradio. Kasnije je upisao i 1988. godine diplomirao češki jezik i književnost i pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Pragu. Radio je kao profesor češkog jezika u osnovnoj školi, a kasnije kao urednik u izdavačkoj kući *Český spisovatel*. Od početka studija, 1983., objavljivao je pripovjetke u časopisu *Mladá fronta*, poslije i u časopisima *Mladý svět* te *Literární noviny*.

Svaki se dio njegova života može iščitati iz njegovih romana. Radnja prvog romana *Názory na vraždu* odvija se u Sázavi gdje je proveo mladost, a *Sjajne zeznute godine* govore o Vieweghovom djetinjstvu i odrastanju u doba komunizma. Pripovjedač romana *Odgoj djevojaka u Češkoj* učitelj je u osnovnoj školi, *Zapisivači očinske ljubavi* odražavaju njegov odnos prema kćerci, u *Pričama o braku i seksu* susrećemo se s razvodom, a u romanu *Izvan igre* s uspomnama iz školskih klupa. Sam Viewegh ne skriva da se pri pisanju knjiga uvelike inspirira vlastitim životom, ipak, opire se poistovjećivanju svojeg pravog, civilnog ja s književnim likovima svojih romana.

Kako Zdravko Zima¹ navodi, Viewegh se u samo nekoliko godina pretvorio u češki izvozni artikl, a o tome svjedoče brojni prijevodi na najvažnije svjetske jezike, među ostalim i na hrvatski. Roman *Odgoj djevojaka u Češkoj* 1998. godine bio je najtraženiji naslov u hrvatskim knjižarama, pa je u sljedećih nekoliko godina prevedeno još šest Vieweghových djela, a broj se prijevoda stalno povećava. Hrvatska je publika zavoljela Viewegha te je postao rado viđen gost u našoj zemlji, osobito na raznim književnim festivalima.

Čitatelji cijene Vieweghov humor, razigranost, čitljivost te mogućnost identifikacije s likovima. Sam pisac ističe ironiju vidljivu u djelima, aktualnost priče te uvjerljivost, dok mu kritika najviše predbacuje površnost te rutinerski odrađene knjige koje piše za ciljane mase.

Michal Viewegh profesionalni je pisac od 1995. godine i to je jedini “posao” kojim se bavi. Njegove su knjige tiskane za razne edicije, a samo je u Češkoj prodao više od milijun primjeraka. Viewegh je prije svega prozaik koji svake godine izdaje roman, legenda kaže da piše četiri sata dnevno, tri mjeseca u godini – od listopada do prosinca, dok ostatak godine odrađuje promocije i

¹Zima, Zdravko (2000) Česi opet dohode. U: *Porok pisanja*. Str. 311-316. Zagreb

druge projekte. Postoje i iznimke u njegovom stvaralaštvu: drama *Ruže pro Markétu aneb Večírky revolucionáři* napisana 1992., a izdana tek 2004. Autor je scenarija koji su nastali prema njegovim djelima te feljtona.

Djela su mu prevedena na više od dvadeset jezika. Do 2012. napisao je 14 romana, 3 knjige novela, 2 knjige feljtona, 3 knjige pripovjedaka te 2 knjige parodija.² Na hrvatski je prevedeno jedanaest djela³, a prema Vieweghovim knjigama snimljeno je sedam filmova i to: *Báječná léta pod psa* 1997., *Výchova dívek v Čechách* 1997., *Román pro ženy* 2005., *Účastníci zájezdu* 2006., *Nestyda* 2008., *Případ nevěrné Kláry* 2009., *Román pro muže* 2010.

Osvojio je i dvije prestižne nagrade: 1993. godine nagradu Jiří Orten za *Sjajne zeznute godine*, nagradu koja se dodjeljuje uspješnim autorima mlađima od 30 godina te 2005. nagradu čitatelja Magnesia litera za roman *Izvan igre*.

Viewegh provocira činjenicom da već dvadeset godina utječe na češku književnost i da kroz sve te godine nije izgubio svoju popularnost. Ipak, književna je kritika i dalje protiv njega i njegovih djela, a najviše mu prigovaraju golemu samopromidžbu i stvaranje branda od svojeg imena.

Miroslav Balaščík u svom tekstu *Fenomen Viewegh*⁴ iz 2011. godine donosi pregled Vieweghovitih romana te u svojoj podrobnoj studiji otkriva neočekivane kontekste njegovih djela. *Sjajne zeznute godine* bile su predodređene za uspjeh. Priča o Kvidovoj obitelji dolazi u vrijeme kada se odnos prema književnosti radikalno mijenja. Dvije godine nakon revolucijske euforije, kada su i čitatelji i publika oduševljeno otkrivali skrivene predjele češke književnosti, dolazi do otrežnjenja i zanimanje za zabranjena djela naglo opada. Brze društvene promjene nameću novu dinamiku, a propisani naslovi postaju dokumenti spremni za arhiviranje. Postavlja se veliko pitanje: kakva će biti društvena uloga književnosti u novim demokratskim uvjetima te koja će

² *Báječná léta pod psa* 1992., *Výchova dívek v Čechách* 1994., *Účastníci zájezdu* 1996., *Zapisovatelé otcovský lásky* 1998., *Román pro ženy* 2001., *Báječná léta s Klausem* 2002., *Případ nevěrné Kláry* 2003., *Vybíjená* 2004., *Báječný rok (deník 2005)* 2006., *Román pro muže* 2008., *Bio manželka* 2010., *Další báječný rok* 2011., *Mafie v Praze* 2011., *Mráz přichází z Hradu* 2012. Novelistička djela su: *Názory na vraždu* 1990., *Lekce tvůrčího psaní* 2005., *Andělé všedního dne* 2007. Knjige feljtona: *Švédské stoly aneb jací jsme* 2000., *Na dvou židlich* 2003. Knjige pripovjedaka: *Povídky o manželství a sexu* 1999., *Krátké pohádky pro unavené rodiče* 2007., *Povídky o lásce* 2009. Knjige parodija: *Nápady laskavého čtenáře* 1993. i *Nové nápady laskavého čtenáře* 2000

³ *Odgovj djevojaka u Češkoj* 1997., *Sjajne zeznute godine* 1998., *Zapisivači očinske ljubavi* 1998., *Priče o braku i seksu* 1999., *Sudionici turističkog putovanja* 2002., *Roman za žene* 2002., *Izvan igre* 2006., *Anđeli naši svagdašnji* 2009., *Roman za muškarce* 2009., *Biosupruga* 2011., *Mafija u Pragu* 2013.

⁴ <http://www.casopis.hostbrno.cz/cs/archiv/2011/3-2011/fenomen-viewegh>, ožujak 2011.

biti njezina funkcija. Upravo u to vrijeme javlja se mladi Viewegh s romanom *Sjajne zeznute godine* kao predstavnik novog shvaćanja književnosti. Viewegh je tada izjavio⁵ kako se boji hoće li njegovo djelo biti prihvaćeno obzirom da sustavno odbacuje ozbiljan pogled na društvenu situaciju. Također je priznao kako je prije svega želio napisati čitko štivo koje bi ljudi dobro prihvatili, a koje bi imalo svoju umjetničku kvalitetu. Iz Balaštkovih je riječi očito kako je književna norma s početka devedesetih godina bila postavljena vrlo jasno i bilo ju je moguće poistovjetiti sa strujom postmodernističke književnosti (Richterová, Berková) ili s druge strane s autentičnim iskazima u obliku sjećanja i dnevnika. Vieweghova bojazan da upravo iz tih razloga roman neće biti prihvaćen, pokazala se krivom. Nakon izlaska *Sjajnih zeznutih godina* kritika se složila kako se na književnoj sceni pojavio izrazit talent i autor koji je napisao lijepu knjigu o ružnim vremenima. Vieweghov junak Kvido ponekad apsurdno percipira komunistički režim, ali to nije čudno obzirom na to da ga kao dijete nema s čime usporediti. Kao dječak tek upoznaje svijet, ne zna načiniti odmak od svega što ga okružuje i objektivno gledati na stanje oko sebe.

Odgaj djevojaka u Češkoj može se promatrati kao programatski tekst, a prema Balaštkovom⁶ sudu autor nam donosi repertoar svojih kreativnih procesa koji će i nadalje formirati glavnu os njegove poetike: jednostavnu radnju, snažnu temu, ironične komentare, duhovite dijaloge te, prije svega, istaknutu poziciju autorova alter ega i autorefleksivnost pripovijedanja. Upravo igra s identitetom pripovjedača, koji je nevjerojatno sličan autoru te narativni okvir koji je zapravo priča u priči – pisanje o pisanju – stvaraju osjećaj autentičnosti teksta. To je važna Vieweghova strategija kojom održava zanimanje čitatelja i kritike. Autorefleksivni okvir kod čitatelja stvara dojam da priča, iako je zabavna, pripada ozbiljnoj književnosti. Odmak do tzv. ozbiljne književnosti pokazuje se već na uvodnoj stranici gdje se nalazi citat Věre Linhartové: “Ono najneobičnije, što nas na početku svakog pripovijedanja najviše začudi, savršena je praznina koja se proteže ispred nas. Stvari su se dogodile i leže oko nas u suvisloj bezobličnoj masi bez početka i svršetka. Možemo započeti bilo gdje...”⁷, koji komentira dva odlomka dalje: “Drugim riječima: ova priča nije započela u bezobličnoj masi usred savršene praznine, već u utorak 16. lipnja 1992., u bijeloj omotnici u našem poštanskom sandučiću.”⁸ Na sljedećoj stranici pripovjedačeva žena ironično komentira Oskarovo oklijevanje da prihvati Kraljevu ponudu o

⁵ Janáček, Pavel (1992) Celý Kvidův život, Lidové noviny

⁶ <http://www.casopis.hostbrno.cz/cs/archiv/2011/3-2011/fenomen-viewegh,ožujak 2011>.

⁷ Viewegh, Michal (2003) *Odgaj djevojaka u Češkoj*, Zagreb, str. 5.

⁸ Ibid, 5.

podučavanju njegove kćeri: “Želio si pisati postmoderan roman...”⁹ Ovu je polemiku važno promatrati s nekoliko gledišta. Viewegh upozorava na izvještačenost i kreativnost tadašnjih književnih normi. Za razliku od Linhartové, Viewegh donosi banalno, ali realnije iskustvo, koje sugerira da čitatelj neće biti prepušten na milost i nemilost autorovoj samovolji, već će postati svjedokom istinite priče. Iako je radnja romana dostupna širokom čitateljstvu, primatelj niza autorefleksivnih ulomaka čitatelj je koji odlično poznaje književnost, a to je prije svega književni kritičar. Više puta u romanu Viewegh koristi figure kojima ismijava “visoku” i “formiranu” književnost, čak toliko da je moguće govoriti o sigurnoj strategiji. Kao primjer možemo spomenuti namjerno kičastu scenu u kojoj pripovjedač i Beata gledaju zvijezde “stare milijun godina”¹⁰, a poslije komentira kako bi s tog mjesta mogao razumjeti čak i romane Daniele Hodrové.¹¹ U razgovoru¹² za Slobodnu Dalmaciju iznosi vlastiti zaključak: “Mnogi češki kritičari tvrde da je razlika između popularne i ozbiljne književnosti temeljna literarna razlika i da postoje ne samo dvije kategorije književnosti, već bih rekao čak dvije kategorije ljudi. Oni koji čitaju visoku, zahtjevnju književnost, a to bi bila dakle intelektualna elita, i intelektualni plebs, puk, navodno manjih intelektualnih dometa, koji čita moje knjige. Osobno mislim da je ta razlika potpuno umjetno stvorena.”

⁹Ibid, 6.

¹⁰ Ibid, 137.

¹¹ Daniela Hodrová je češka književnica postmoderne i teoretičarka književnosti.

¹² Razgovor Jasena Boke, srpanj 1999. - <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/19990803/prilozi.htm>

3. ROMAN SJAJNE ZEZNUTE GODINE

Romanom *Sjajne zeznute godine* Viewegh je pokušao obraditi i prevladati svoje traumatično iskustvo odrastanja u vrijeme komunizma. Autor se služi crnim humorom, autoironijom i ironijom, a time zapravo prikriva stvarnu traumu koju je na njega ostavio komunizam. Usprkos tome što su *Sjajne zeznute godine* svojevrsan lijek za tu traumu zvanu komunizam, na općenitijem planu djelo se može promatrati kao bildungsroman, roman o odgoju i odrastanju. Kvidu upoznajemo kao dječaka, saznajemo sve o njegovom djetinjstvu do početka samostalnog života s novoosnovanom obitelji, pratimo njegov odgoj i formiranje osobnosti na koje su utjecali obiteljski, ljubavni i politički odnosi. Roman je pisan retrospektivno, a ta su pripovijedanja prekinuta ulomcima iz sadašnjosti. Kraj knjige pisan je kronološki, a u epilogu saznajemo sudbinu svih likova nakon 1989. godine i pada komunizma. Glavni je pripovjedač Kvido, a mjestimice se ubacuju i drugi pripovjedači. Miješaju se dvije razine pripovijedanja: priču o Kvidovoj obitelji prekida razgovor s urednikom, kojemu Kvido želi dati knjigu na izdavanje. Kvido piše roman o svom životu, životu svojeg oca i ostatku obitelji. Roman mu ne žele izdati jer previše kritizira politiku i sadrži premalo propagande. Urednik uglavnom kritizira roman i ukazuje mu zbog čega nije moguće objaviti knjigu: “Dakle, niste li u stanju napisati dva odlomka, a da prizom pet puta na nagazite komuniste, recite mi, i prekinut ćemo. Pošaljite me k vragu, pišite za ladicu ili tekst s Božjom pomoći pošaljite u Sixty Eight Publishers. Ovo nema smisla.”¹³ Bitno nam je znati kako je u to vrijeme i cenzura bila aktualna, a urednik je vrlo iznenađen Kvidovim necenzuriranim tekstom: “Naime, vi sebi ne postavljate *nikakva* ograničenja! Vi se naime za sada *uopće* ne cenzurirate!”¹⁴ Na kraju romana saznajemo: “10. listopada Kvido predaje u nakladničkoj kući Čehoslovački pisac rukopis romana *Sjajne zeznute godine*.”¹⁵ Drugo je poglavlje nazvano *Iz Kvidova dnevnika*, tu nam Viewegh donosi isječke iz dnevnika malog Kvida u vrijeme selidbe iz Praga u Sazavu te nam kroz dječje oči iznosi dojmove o preseljenju u novo mjesto, novim poslovima roditelja i njegovom snalaženju u vrtiću: “Upitao sam oca zašto trebam jednim potezom pokidati sve emocionalne veze koje sam stvorio u odnosu na Prag. Zato što ne želim čekati da me izbace s posla, rekao je otac. Navodno je želio

¹³Viewegh, Michal (2003) *Odgaj djevojaka u Češkoj*, Zagreb, str. 41.

¹⁴Ibid, 58.

¹⁵Ibid, 181.

sam otići s posla.”¹⁶ U ovom se romanu Viewegh služi intertekstualnošću i citiranjem, iako u puno manjoj mjeri nego u *Odgoju djevojaka u Češkoj*. Jedinствени citati u ovom se romanu primijenjuju na blisko povezane situacije u kojima se pojavljuju. Općenito se vrlo često spominje pisac Pavel Kohout, s kojim se obitelj družila, pa je stoga i prvo Kvidovo čitanje upravo iz Kohoutove drame *August, August, August* (Viewegh 2010:16). Pavel Kohout stvarna je ličnost, pisac protiv komunizma i disident, prijatelj Kvidove majke iz mladosti. Kvidovi su roditelji nastradali nakon što su ih komunisti ulovili u posjetu kod Pavela i žene mu Jelene: “Tek nakon što su Pavel Kohout i njegova žena Jelena uputili svoje goste u posljednja unutarnjopolitička zbivanja i između ostaloga ih upoznali s činjenicom da ih često prati Državna sigurnost, Kvidov je otac shvatio u kakvoj se ozbiljnoj igri našao, mada kao gledatelj.”¹⁷ Iz navedenog dijela romana jasno nam je koliko su ljudi bili u strahu od komunističkog režima (Kvidov otac), ali i koliko je bio jak otpor protiv komunizma (Kohout). Ulomak iz časopisa *Plamen* (Viewegh 2010:21), koji Kvido čita djedu, nije u romanu samo kako bi nam pokazao Kvidovu vještinu čitanja, već sadržaj (sorealizam u umjetnosti), tadašnju situaciju u društvu te vrlo usredotočenu službenu literaturu u vrijeme Kvidova odrastanja. Isto nam pokazuje i recitiranje komunističkih pjesama već u vrtiću, Kvido recitira *I budi ponosan*, a Jaruška *Lenjin-svjetionik*, *Lenjin-zvono* (Viewegh 2010:56). U socijalizmu su mnoga djela bila zabranjena te su se nalazila na dopuštenom, tj. nedopuštenom popisu. Dokaz tomu je i Shakespeareov Sonet 66. (Viewegh 2010:121), koji je Kvidova obitelj htjela pročitati na djedovom sprovodu, ali im to nije dopušteno. S jedne strane u romanu saznajemo o zabranjenim djelima, a s druge nam Viewegh donosi dopuštene pjesme. Na Kvidovu i Jaruškinu svadbu drugarica Šperkova dovodi dvoje pionira koji recitiraju dražesne, vesele stihove, koji sentimentalno obojaju proslavu vjenčanja (Viewegh 2010:158). Obzirom da je Kvidova majka glumila u kazalištu, neka su poglavlja napisana kao scenarij drame, a majka se često u govoru služi rečenicama iz drama u kojima je glumila. Viewegh inducira kazališnu atmosferu i podsjeća nas na Shakespeareove scene i strukturu teksta. Posebno je zanimljiv razgovor Kvidove majke i oca na prozoru rodilišta, koji je parafraza Shakespeareove drame *Romeo i Julija*. Majka govori točne rečenice iz drame, dok otac izbezumljeno odgovara na njezina pitanja te time stvara komički efekt:

¹⁶Ibid, 29.

¹⁷Ibid, 103.

“MAJKA: Kakav si čovjek ti da, zagrnut u noći, o tajnu mi se tako spotičeš?

OTAC: Nemoj zafrkavati!

MAJKA: Ako te opaze, umorit će te smjesta. Kako li dođe amo, reci mi, i zašto?

OTAC: (ponosno) Nisam došao. Dovezao sam se.

MAJKA: (iznenađeno) Što? Noću? Ti? A gdje ti je auto?

OTAC: Ostavio sam ga izvan grada. Znaš i sama da ne podnosim ulaske na parkirališta.”¹⁸

Viewegh nam u prologu knjige govori kako je roman “uobičajena mješavina takozvane istine i takozvane fikcije”, ali s druge strane ne može tvrditi “da su likovi i radnja priče koja slijedi posve izmišljeni”¹⁹. Iz romana jasno zaključujemo kako je Kvido sam Viewegh koji nam otkriva kako je odrastao i kako se počeo baviti pisanjem. Kvido je nespretan, debeo, natprosječno inteligentan dječak, koji već kao mali sve šokira pametnim izjavama. Njegova su ljubav čitanje i pisanje, a sve je iznenadio kada je već u vrtiću ovladao tim vještinama. Kvido je oduvijek bio svjestan svog izgleda i svojih mogućnosti: “Znam ja, razumijete li, znam da nisam sportski tip, da sam cvikeraš, nespretan, debeo i introvertan...”²⁰ Kvido studira ekonomiju, ali ga to ne zanima jer voli pisati, zato napušta fakultet i počinje raditi kao vratar, kako bi imao više vremena za čitanje i pisanje svojih pripovjetki. Zaljubljen je u Jarušku od prvog trena: “Sjedim pored Jaruške Macek. Prilično je lijepa provincijska djevojka, premda puna naivnih predrasuda prema metaforičnom izražavanju i debljini.”²¹ Proveo je s njom cijelo djetinjstvo kao prijatelj, kasnije su prohodali te se oženili i dobili djevojčicu Aničku. “Zapravo sam je osvojio brbljanjem”²², zaključio je Kvido nakon što se Jaruška odlučila za njega. Kvidov je otac obrazovan, inteligentan čovjek, koji potječe iz siromašne obitelji, ali je svjestan svojih kvaliteta: “Imam crvenu diplomu, državne ispite iz engleskog i njemačkog, preporuku s Akademije, petogodišnju praksu, VŠML, psa i sina koji recitira...”²³, ipak, ne želi stupiti u komunističku partiju ni pod koju cijenu. Ne može i ne želi prihvatiti komunistički režim koji kosi sve ispred sebe. Sposobniji je od ostalih, ali svejedno su iznad njega puno nekvalitetniji ljudi, jer su stupili u komunističku partiju. U liku Kvidova oca Viewegh nam prikazuje kako pogubno komunizam djeluje na ljude i kako kvaliteta nije presudna, bitna je samo partijska članska iskaznica. S druge strane, vidljiv je određeni ponos u Vieweghovim rječima, obzirom da je otac izdržao sve nedaće te se 1989. godine, padom

¹⁸Ibid, 44.

¹⁹Ibid, 5.

²⁰Ibid, 69.

²¹Ibid, 31.

²²Ibid, 122.

²³Ibid, 70.

komunizma, vratio u normalu i ponovo dobio pristojno radno mjesto, koje je u skladu s njegovim mogućnostima: “Kvidov otac od siječnja 1990. radi u Ministarstvu vanjske trgovine, na dužnosti voditelja odjela. Na posao se svaki dan vozi vlastitim automobilom. U rujnu iste godine poslan je na državni put u Brazil. “To je već nešto, zar ne?”, smiješi se u to doba često.”²⁴ U liku druga Šperka vidimo sve mane i metode manipulacije komunista, on je u doba totalitarizma imao veliku moć, a padom komunizma pokušao izvršiti samoubojstvo, ali nije uspio u svom naumu. Ipak, snašao se kao što se snalazio i u doba komunizma te otvorio vlastiti posao i postao predstavnik novih čeških kapitalista.

²⁴Ibid, 180.

4. ROMAN ODGOJ DJEVOJAKA U ČEŠKOJ

Odgoj djevojaka u Češkoj započinje citatom, a time nam Viewegh pokazuje kako će citati činiti velik i važan dio njegova romana. Dubravka Oraić Tolić opisuje citatnost kao svojstvo intertekstualne strukture te kao eksplicitan proces pamćenja kulture. U svojoj teoriji navodi: “Citatnost je takav oblik intertekstualnosti u kojem je citatna relacija postala dominantom kakva teksta, autorskog idiolekta, umjetničkog žanra, stila ili kulture u cjelini.”²⁵ Citatnost je preuzimanje citata kojima se aludira na primarni tekst, pri čemu do izražaja dolaze metaliterarne konotacije koje nudi novi tekst. Helena Peričić u svojem je članku obradila Vieweghovu citatnost u navedenom romanu te navodi: “Na 246 strana teksta izbrojala sam preko pedeset citata koji su ukomponirani u samu romanesknu formu i u narativno-fabularnom smislu njih oko trećina povezana je s onime šte se u romanu “dogaća”, a neki sa sastavnim dijelom istaknutog obilježja temeljenog na samoj tendenciji ovoga “romana o pisanju romana”...“²⁶ Vieweghovi su citati o školstvu, politici, pedagogiji, braku, odrastanju, životu i dr. Drugoj skupini autorovih citata pripadaju književni citati mnogih svjestikih pisaca: Shakespeare, Bellow, Dostojevski, Svevo i ostali. Uz navedene autore bitan dio zauzimaju tzv. metacitati u kojima se predstavljaju iskazi o književnosti (Jungman, Kerr, Barthes, Fowles...). Peričić navodi i treću skupina citata – izmišljeni citati, preciznije paracitati jer u njima nema realnog podteksta s kojim bi se tekst suodnosio, lažni su i citat i podtekst. U romanu se nalaze i dvije priče: Beatina *Tata i ja* te pripovjedačeva *Intelektualka*. Njih možemo promatrati kao umetnute priče, tipične za postmodernizam; kao primjere autocitata – predstavljanje samog pripovjedača/pisca ili kao najdulje citate koji autoru služe kao temelj za igranjem s metafikcionalnošću. Viewegh je roman odličan primjer citatnosti, koja proizlazi iz teze da je citatnost autoreferencijalna jer su u roman uvršteni citati koji upućuju na smisao teksta o kojem govore. Citatima se trudi dokazati istinitost raznih dijelova svoje priče, jer donekle je riječ o stvarnosti o kojoj su pisali istaknuti pisci. Citirajući djela etabliranih autora igra se s čitateljem provjeravajući njegovu načitanost te tako definira važnu komponentu svoje poetike. Zašto koristi toliko citata u stvaranju romana, Viewegh nam objašnjava upravo u citatu Rolanda Barthesa: “Nikad ne postoji ikakva

²⁵ Oraić Tolić, Dubravka (1990) *Teorija citatnosti*, Zagreb

²⁶ Peričić, Helena (2003) *Citatnost u Vieweghovu romanu Odgoj djevojaka u Češkoj* u: *Književna smotra*. Str. 47-52. Zagreb

originalnost. Živimo u određenoj vrsti velike razmjene u velikom međutekstu. Ideje kolaju, jezik također. Ono jedino što pri tom možemo činiti i na što se možemo priviknuti je njihovo kombiniranje. Ali jedna ideja ipak nije stvorena: ona je ovdje, postoji kao stanovita vrsta velikoga tržišta u velikoj ekonomiji. Misli kruže, a tek su u određenom trenutku zaustavljene, uređene, i dolazi do njihove montaže kao i u filmu – pa to predstavlja djelo.”²⁷ Taj je citat, navodi Helena Peričić²⁸, u kontekstu metafizičke poruke samog *Odgoja*, jedan od ključnih citata u romanu. Zdravko Zima u svojoj kritici *Odgoja* navodi sljedeće: “Odgoj djevojaka u Češkoj metatekstualni je proizvod *par excellence*. To će reći da je nastao pod izravnim utjecajem drugog teksta ili mnogih drugih tekstova, kojih se pisac ne stidi i na koje se, štoviše, spremno referira.”²⁹ Viewegh je pokazao i dokazao kako se odlično razumije u književnost vlastitog naroda, ali i književnost svjetskih klasika. Viewegh se citatima nadovezuje na glavnu temu romana, a to je pisanje romana. Priču sastavlja iz literarnih predložaka, nadovezuje se na književnu tradiciju pomoću koje oblikuje vlastito iskustvo svijeta. U ovom je kontekstu važno spomenuti i njegovu zbirku pripovijedaka *Nápady laskavého čtenáře* u kojoj je Vieweghova intertekstualnost na vrhuncu. Naime, to je zbirka parodija književnih klasika (Hemingway, Segal...), ali i čeških autora (Hrabal, Kundera, Škvorecký, Svěrák...). Ideja o stvaranju "nadograđene verzije" uglavnom svjetski poznatih djela, otkriva nam specifičnosti književnih virtuozna, ali i potiče laike da se upoznaju s knjigama i autorima koje još nisu čitali. *Nápady laskavého čtenáře* parodiraju sve posebnosti pisanja pojedinih autora, kao i njihove biografske elemente. Nastavak ove zbirke, zbirka *Nové nápady laskavého čtenáře*, fokusira se na konkretno djelo, pojednostavljuje ga, vulgarizira te nekima čak mijenja i zaplet.

Roman *Odgoj djevojaka u Češkoj* polazi od stvarnih događaja koji su se odigrali u autorom životu početkom devedestih godina, kada je Češka prolazila kroz značajne političke i društvene promjene. Djelo pripovijeda o životnoj tragediji dvadesetogodišnje Beate, ali istovremeno daje humoristično-grotesknu sliku češkog školstva. Oskar je glavni lik romana te u njemu možemo iščitati mnoge autobiografske elemente: Oskar je također pisac, Viewegh je radio kao učitelj u zbraslavskoj školi, a nakon toga prešao u *Český spisovatel*, bio je oženjen i ima kćer, spominje svoje romane *Mišljenja o ubojstvu* i *Sjajne zeznute godine*, ipak, na kraju romana Viewegh

²⁷ Viewegh, Michal (2003) *Odgoj djevojaka u Češkoj*, Zagreb, str. 73.

²⁸ Peričić, Helena (2003) Citatnost u Vieweghovu romanu *Odgoj djevojaka u Češkoj* u: *Književna smotra*. Str. 47-52. Zagreb

²⁹ Zima, Zdravko (2000) Česi opet dohode. U: *Porok pisanja*. Str. 311-316. Zagreb

priznaje da je događaj izmišljen, iako se do posljednjeg retka činio autobiografskim. Obzirom da je glavni lik ujedno i pripovjedač, u romanu ne nalazimo puno direktnih opisa, uglavnom je to njegova vlastita karakterizacija: “Ja sam uljudan, dobro odgojen dječak. Ne skupljam stvari s poda jer su *fuj*. Ne guram nož u usta. Kada žena ne ispusti vodu nakon pranja posuđa, pola sata izvlačimo slamčice tko će gurnuti ruku u onu hladnu, masnu prljavštinu.”³⁰ Kada se Oskar prvi put susretne s Beatom uviđa da je ona depresivna mlada žena koja samo leži, “bleji” u zid u svojoj sobi i apsolutno je nezainteresirana za sve oko sebe. Uz Oskara, polako se vraća u normalno stanje, počinje se intenzivno družiti s Oskarom što dovodi do njihove zabranjene veze. Očigledno je da Beata ne zna što želi od života, stalno mijenja veze i preuzima životne filozofije svojih partnera, a nema svoje vlastito mišljenje. Na kraju, u krajnjem očaju, počinu samoubojstvo jer ne vidi drugi izlaz iz svog lošeg života: “...ne, ona nije mogla zamisliti kao Vivienne da će njezina depresija jednom proći...”³¹ Denis Kralj lokalni je poduzetnik i bogataš, koji unajmljuje Oskara kako bi njegovu kćer Beatu učio kreativnom pisanju, a zapravo je želi trgnuti iz teške depresije. Kroz lik Kralja Viewegh nam pokazuje kakvi su novonastali bogataši koji su se okoristili društvenim i političkim promjenama u Češkoj početkom devedesetih godina. Na humoristično-satiričan način govori o stanju u češkom društvu u svjetlu novih gospodarsko-političkih odnosa. Školski i obiteljski odgoj su pred raspadom, novi bogataši diktiraju pravila, a mladi pomalo dezorijentirano traže svoje mjesto u životu. Urednica hrvatskog prijevoda navodi kako je ovaj Vieweghov roman “sugestivna priča o životnoj tragediji dvadesetogodišnjakinje u okviru satirična pogleda na novi kapitalizam u Češkoj te njegove refleksije u odgojno-obrazovnom sustavu.”³²

³⁰Ibid, 84.

³¹Ibid, 244.

³²Viewegh, Michal (2003) *Odgoj djevojaka u Češkoj*, Zagreb

5. FILMOVI PREMA VIEWEGHOVIM DJELIMA

Prema Vieweghovim djelima snimljeno je sedam filmova, a to su: *Báječná léta pod psa* 1997., *Výchova dívek v Čechách* 1997., *Román pro ženy* 2005., *Účastníci zájezdu* 2006., *Nestyda* 2008., *Případ nevěrné Kláry* 2009. i *Román pro muže* 2010.

Sjajne zeznute godine (*Báječná léta pod psa*) prvi je film snimljen prema Vieweghovom romanu, scenarij je napisao Ján Novak, a režirao Petr Nikolaev. Ekranizacija romana *Výchova dívek v Čechách* (*Odgoj djevojaka u Češkoj*) uslijedila je iste godine, nekoliko mjeseci kasnije. Scenarij za ovaj film napisao je Václav Šašek, a režiser je bio Petr Koliha. Kod kritike je bolje prošao film *Sjajne zeznute godine* nego *Odgoj djevojaka u Češkoj*, a roman *Sjajne zeznute godine* neusporedivo je više cijenjen od *Odgoja* te se smatra najboljim Vieweghovim djelom.

Roman za žene (*Román pro ženy*) jedan je od najomiljenijih Vieweghových naslova, pa su i knjiga i film dobro primljeni među publikom. Scenarij za film napisao je sam Viewegh, a film je režirao Filip Renč. 2005. godine film je dobio mnoštvo nagrada na raznim češkim festivalima, a najvažnije su: *Český lav* za najuspješniji film godine, nagrada publike na festivalu u Plzeňu, glavna nagrada na festivalu u Mladěj Boleslavi i mnoge druge. Žanrovski, film treba okarakterizirati kao vrlo inteligentnu romantičnu komediju, zasnovanu na komediji situacije, duhovitim dijalozima te dirljivim ljudskim sudbinama. *Roman za žene* opisuje nježne i smiješne događaje dviju žena: dvadesetogodišnje Laure (Zuzana Kanócz) koja radi u uredništvu ženskog tjednika *Vyrovnaná žena* (u prijevodu: *Uravnotežena žena*) te njezine majke prevoditeljice Jane (Simona Stašová), koja je udovica. Obje žene traže “onog pravog”, ali im nikako ne uspijeva pronaći ga. Jana je davno hodala s jednim Čehom i zato ne podnosi “tipične” Čehe, uzaludno traži svog stranca iz snova te samilosno odolijeva tragikomičnoj uljudnosti dobroćudnog susjeda Žemla (Miroslav Donutil). Laura se nakon dvije propale veze (s engleskim lektorom te mladim prodavačem mobitela) zaljubljuje u četrdesetogodišnjeg Olivera (Marek Vašut) koji je kreativni direktor reklamne agencije. Glavni se zaplet stvara oko činjenice da je Oliver prije dvadeset godina bio Janina velika ljubav, tj. on je taj “tipični” Čeh. Viewegh se u scenariju čvrsto drži vlastitog literarnog predloška, zadržava sve likove te središnji zaplet. Vidljivo je da je želio sačuvati svoj stil, humor, ironiju te sadržaj.

Uspjeh filma *Sudionici turističkog putovanja* (Účastníci zájezdu) nastavlja se na uspjeh *Romana za žene*, koji je 2005. bio najuspješniji češki film. Scenarij je također napisao Viewegh, ali u suradnji s režiserom Jiřijem Vejdělekom. Film je 2006. godine bio najgledaniji u češkim kinima, a i na TV Novoj je bio najgledaniji program iste godine. Na filmskom festivalu Tribeca u New Yorku 2006., glumica Eva Holubová osvojila je nagradu za najbolju žensku ulogu, a cijelu su postavu glumaca suci nagradili posebnom nagradom. Ovaj roman zauzima posebno mjesto u Vieweghovoј bibliografiji; to nije samo opis nekakvog putovanja, već je to roman o piscu koji želi napisati knjigu o fenomenu putovanja. To je zapravo polemika o stvaranju i smislu pisanja, a služi i kao svojevrsno izjednačavanje računa s kritikom. Skupina slučajnih turista autobusom kreće na Jadran. Među njima je simpatična Jolana (Anna Polívková) s roditeljima (Eva Holubová, Bohumil Klepl) čiji je brak s godinama upao u rutinu, šarmantne starije dame Helga (Jana Stepánková) i Šarlota (Květa Fialová) te zvijezda skupine Max (Ondrej Koval). On je pjevač i seks simbol, koji se od svojih erotskih avantura želi odmoriti ljetovanjem sa svojim homoseksualnim prijateljima, Ignacom (Jaromír Nosek) i Oskarom (Adrian Jastraban). Vodič im je plavokosa Pamela koja od njih želi napraviti “pravu ekipu”, iako se vide prvi put u životu. Tijekom putovanja i boravka na odmoru, sve ih čeka mnogo komičnih, ali i apsurdnih situacija u kojima se otkriva kakvi su i to ne samo u kupaćim kostimima. Prijateljstva, iznenađujući susreti, ljetne ljubavi i strasti odražavaju se u humornim događajima i tipičnoj vieweghovskoj ironiji. U filmu nisu prikazani svi likovi koji postoje u romanu, u filmu ih je puno manje. Film je zamišljen mnogo univerzalnije i više slični na mapu zabavnih ili gorko-tužnih scena. Kritika smatra da je iz knjige uklonjeno sve zanimljivo i da se u filmu fokusiralo isključivo na glumce, također govore kako bi neki Vieweghovi dijalozi ipak trebali ostati samo na papiru.

Film *Besramnici* (Nestyda) inspiriran je Vieweghovom knjigom *Priče o braku i seksu*. Uspješni redatelj Jan Hřebejk, popularni glumac Jiří Macháček i Viewegh udružili su se u pisanju scenarija, a film je i režirao Jan Hřebejk. Glavni junak filma je Oskar (Jiří Macháček), omiljeni televizijski meteorolog. Kao i većina četrdesetogodišnjaka, Oskar nastoji potisnuti krizu srednjih godina, kao i sve veće nezadovoljstvo u braku. Savršeno je izbalansirao svoje uloge: voljeni suprug, pažljivi otac i omiljeni televizijski meteorolog. Žena (Simona Bábčáková) mu nalazi poruku njihove dadilje (Vica Kerekes) te ga izbacuje iz kuće, a pogriješio je i vremensku prognozu pa dobiva otkaz. Počinje živjeti sam te uviđa da samostalan život nije tako zabavan kako se činio. Film završava na Božić, koji Oskar slavi sa sinom Jakubom (Vojta Husa), a žena

odlazi kod svoje majke. Viewegh je okarakterizirao film kao neromantičnu komediju o braku i seksu. Njegov se scenarij sastoji od scena koje funkcioniraju same za sebe, ali u filmu nisu ništa drugo, nego još jedan pogled na nekoliko malih ljudi s velikim problemima. Kritika smatra da je Viewegh u pisanju ovog scenarija samo dosadno nagomilavao priče i likove kako bi ispunio narativnu cjelinu te zbog toga film nije baš uspješno primljen.

Scenarij za film *Slučaj nevjerne Klare*, kao i režiju potpisuje talijanski režiser Roberto Faenza. Viewegh je vrlo nezadovoljan filmom, a u razgovoru za češki portal idnes.cz, kaže: “Ten film je špatný!”³³ (u prijevodu: Taj je film loš!). Kritika je loše ocijenila film, a Viewegh se složio s njima te rekao kako nije problem u nacionalnosti redatelja, nego u lošim scenarijskim i režiserskim odlukama. Zaključuje da je najbolje da autor sam piše scenarije za adaptacije svojih knjiga i kako će ubuduće ustrajati na tome da to radi sam. *Slučaj nevjerne Klare* je krimikomedija o ljubomori, spletkama i intrigama. Luca (Claudio Santamaria) je mladi, talijanski, talentirani glazbenik koji živi u Pragu sa svojom zaručnicom Klarom, predivnom studenticom, zbog koje je vrlo ljubomoran. Opsjednutost i sumnjičavost natjeraju Lucu da unajmi privatnog detektiva Denisa (Iain Glen) kako bi dokazao Klarinu nevjeru. Denis je privlačan muškarac, umjeren i ironičan i ciničan te čista suprotnost Luci. Sa suprugom Ruth (Pavčina Němcová) ima otvoren odnos, u kojem Ruth ne skriva avanture s drugim muškarcima. Denis je ponovno u vezi s kolegicom Ninom (Kierston Wareing), razvedenom majkom dvoje djece. Nesretni Luca postepeno pridobiva Denisove simpatije te Denis odlučuje pratiti Klaru. Praćenje dovede glavnog junaka do saznanja da ljudi i stvari nisu uvijek onakvi kakvi se čine. Viewegh je duhoviti promatrač površnog svijeta srednje klase, koji sve komentira ironičkim, ali i satričkim primjedbama, koje se teško mogu dobro prikazati u filmu. To je najveći problem ove adaptacije, kritika također smatra da je ovo erotska drama, a knjiga definitivno nije išla u tom smjeru. Glavni je lik u romanu pisac, a u filmu glazbenik; time se također gubi na ideji knjige jer u romanu pisac istražuje o detektivskom poslu, kako bi bolje napisao svoju knjigu. Viewegh se i u ovom romanu poslužio pisanjem romana o romanu, pa tako čitatelj nije siguran radi li se o fikciji ili stvarnosti.

³³http://kultura.idnes.cz/ten-film-je-spatny-rekl-viewegh-v-on-line-rozhovoru-o-pripadu-neverne-klary-16n-literatura.aspx?c=A090611_175105_literatura_efl, 11.06. 2009.

Poučen lošim iskustvom u *Slučaju nevjerne Klare*, Viewegh je ponovno preuzeo pisanje scenarija za film *Roman za muškarce*, dok je redateljska palica bila u rukama Tomáša Bařina. Miroslav Donutil, jedan od glavnih likova, 2011. osvojio je nagradu za najboljeg glumca na Tribeca film festivalu u New Yorku. Kritika je pozitivno ocijenila film: “Vieweghův Román pro muže je lépe natočený než napsaný”³⁴ (u prijevodu: Vieweghov *Roman za muškarce* bolje je snimljen, nego napisan), spominje kritičarka Mirka Spáčilová za portal idnes.cz. Glavni zaplet iz knjige ostao je u filmu, ali su uklonjene tri važne stvari: agresivni vulgarizmi, većina referenci na češku politiku te Vieweghovo utjelovljenje u liku pisca. Nažalost, u film nisu uvedene glavna misao knjige o tome kako novcem ne možemo kupiti sve, kao ni slika korupcije u Češkoj. *Roman za muškarce* priča je o dvojici braće, Cyrilu (Miroslav Donutil) i Bruni (Miroslav Vladyka) te sestri Aneti (Vanda Hybnerová). Odvija se u periodu od dvadeset godina - šest godina od tragične smrti njihovih roditelja do kulminacije teške bolesti mlađeg brata Brune. Njih troje odlaze na tradicionalni put u mondeno skijalište, a Cyril je na put poveo i striptizetu Tali (Taňa Pauhofová). Izlet koji je trebao biti ispunjenje svih želja, pogotovo erotskih fantazija, presrasta u tragikomičnu konfrontaciju osnovnih vrijednosti i životnih stavova. “Viewegh formira četverokut putem kojeg nastoji ispričati priču o surovosti „muškog svijeta“, pokazati nam što se i tko se sve krije iza tako tipične muške opsjednutosti seksom i moći.”³⁵

³⁴http://kultura.idnes.cz/recenze-vieweghuv-roman-pro-muze-je-lepe-natoceny-nez-napsany-p6a-filmvideo.aspx?c=A100917_153306_filmvideo_jaz, 18.09. 2010.

³⁵<http://www.sic.ba/rubrike/kritika/vedad-jusic-uputa-muskoj-populaciji/>, 02.05.2011.

6. FILM *SJAJNE ZEZNUTE GODINE*

Češko-američki pisac i scenarist, Jan Novák, počeo je početkom 1995.godine u Chicagu pisati scenarij za film, prema istoimenom Vieweghovom predlošku. Prije toga pozvan je u Prag na sastanak s producentom Jiřijem Jeřekom i piscem knjige Vieweghom. Viewegh ga je odveo u Sazavu da upozna njegove roditelje, koji su glavni likovi u knjizi, kako bi dobio čim bolju inspiraciju za pisanje scenarija. Jeřek nije želio da scenarij bude puno drugačiji od knjige, ali je bio svjestan da će radnju biti potrebno skratiti. Novák je u roku od šest tjedana napisao prvu verziju scenarija, koja je, uz minimalne izmjene, ostala i zadnja verzija. Roman nema jasnu dramsku liniju niti jednoznačni zaključak. Dolazi do izmjene tempa pripovijedanja, a mjestimično i forme: Kvidov dnevnik, pripovjetke, dramski ulomci – ključni zadatak scenarista bio je riješiti te probleme.³⁶ Kako je rečeno, neki su događaji i likovi morali biti skraćeni i izmijenjeni. Prva veća izmjena bila je vezana uz Kvida – Kvido nije pripovjedač i glavni pokretač radnje kao u romanu, već je pametni promatrač i ironični komentator raznih situacija i vladanja odraslih. U početku romana pripovijedanje je retrospektivno i miješa se sa sadašnjošću, a Novák se u filmu odlučio za linearni način pripovijedanja, bez sjećanja ili naglih skakanja u sadašnjost. U knjizi pripovjedač roditelje uvijek naziva Kvidovim ocem i Kvidovom majkom, u filmu su im dodijeljena imena, Aleš i Milena. Sljedeća velika izmjena bila je u vezi realnog lika iz romana, pisca i disidenta Pavela Kohouta, koji je u scenariju zamijenjen dramatičarem Holubom. U filmu se također ne pojavljuju zabavne priče i izleti bake Libe, niti događaji vezani uz djeda Jiřija, baku Věru ili djeda Josefa. Novák se usredotočio na dva lika, Kvidu i njegova oca. Kvidov otac u filmu preuzima glavnu ulogu te opisuje njegove životne peripetije: rođenje dva sina, dramatičnu 1968. godinu, preseljenje iz Praga u Sazavu, otpor prema komunizmu, nezadovoljstvo na poslu, nogomet sa suradnicima, degradiranje na mjesto vratara, egzistencijske probleme, psihičke bolesti i krizu srednjih godina. Filmska adaptacija popularnog romana trudi se zadržati i Vieweghov humor. Kvidova ironična objašnjenja i zabavni komentari odlično su preneseni u film. Kvido je i u filmu ostao mali, debeli genijalac, koji za dijete školske dobi

³⁶ Usp. Buřtíková, Petra (2008) *Produkční historie filmových adaptací podle literárních předloh Michala Viewegha*.

govori neprirodno naprednim jezikom, što stvara mnoge komične situacije. Novák je napisao scenarij kako bi se gledatelji s nostalgijom mogli osvrnuti na prošlo vrijeme, a tome je prilagođen i humor: od smiješnih scena, preko nesretnih događaja do gorkih razočaranja. Novák je izmijenio i završetak filma jer roman završava otvoreno i nesigurno, a on je želio dati jasan i razumljiv kraj. Na kraju filma čujemo govor Václava Havela o prvim slobodnim izborima u Češkoj. Kvidovi roditelji sjede u vrtu sa svojom unukom Aničkom, djevojčicom koja nosi naočale i čita Baudelaira, a pred vrtom se zaustavlja Mercedes iz kojeg izlazi drug Šperk i veselo komentira dolazak demokracije.

U trenu kada pisac proda prava za filmsku adaptaciju svojeg djela gubi kontrolu i utjecaj nad daljnjim razvojem projekta. Viewegh je pročitao scenarij, obzirom da nije mogao mijenjati dijaloge niti istaknuti poneku situaciju unutar događaja, pomogao je u ispravljanju vidljivih grešaka. Pozvao je režisera, producenta i glavne članove produkcije u Sazavu, kako bi im pokazao mjesto u kojem se odigrava radnja knjige, svoju obiteljsku kuću, vilu Pavla Kohouta te obiteljski album. Na izbor glumaca ipak nije mogao utjecati, ali te se privilegije odrekao s prodajom prava. Režiser Petr Nikolaev želio je da glavne uloge dobiju nepoznati glumci, kako bi film bio što autentičniji. Producent Ježek se, naravno s tim nije mogao složiti, jer poznati glumci privlače gledatelje u kina, a gledatelji donose profit. Na kraju je odluka pala da Kvidovog oca glumi Ondřej Vetchý, a Kvidovu majku Libuše Šáfranková. Željeli su da majka i otac budu simpatični, ali da budu i po volji gledatelja. Najzahtjevniji je bio izbor dječaka Kvida, obzirom da je on najvažniji lik romana i filma. Nekoliko članova projekta išlo je po osnovnim školama i tražilo dječaka koji će dostojno moći odglumiti Kvida. Nakon dugog traženja odlučili su se za Jana Zahálku, a čak je i Viewegh zaključio da je mladi Zahálka slika i prilika mladog Viewegha.

Nakon što je film snimljen i prikazan, Viewegh je bio relativno razočaran, ali je rekao da je svaki autor, nakon što mu se knjiga pretoči u film, razočaran jer nije siguran što i kako će se u filmu izmijeniti i kako će na kraju njegova priča izgledati.³⁷ Ovaj je film Viewegh promatrao i kroz činjenicu da se radi o njegovom životu, njegovim roditeljima i njegovom djetinjstvu. S tim je dijelom zadovoljan i miran, kaže da se ugodno osjećao gledajući svoj život na filmu.

³⁷Usp. Bušítková, Petra. Produkční historie filmových adaptací podle literárních předloh Michala Viewegha

Slika 1.³⁸

³⁸ Slika 1. – Ondřej Vetchý, Libuše Šafránková i Jan Zahálka, kao Kvido i roditelji u filmu *Sjajne zeznute godine*

7. FILM ODGOJ DJEVOJAKA U ČEŠKOJ

Incijator filmskog projekta *Odgoj djevojaka u Češkoj* bio je Václav Šašek, koji je želio napisati scenarij za roman. Nakon pročitane *Odgoja*, kontaktirao je Viewegha u vezi pisanja scenarija, kao i Petra Kolihu kojemu je rekao da želi otkupiti prava za snimanje filma čak i prije nego knjiga izađe. Kada su potpisani svi ugovori s Vieweghom, Šašek je krenuo pisati scenarij. Odlučio je da će film biti ljubavni – romansa s tragičnim završetkom. Vieweghov roman nastoji međusobno kombinirati četiri glavne teme: osnovna škola i odnosi u školstvu, ljubav (strast) i brak (stereotip), Beatino usmjeravanje i njezin unutarnji nemir, roman o pisanju romana. Šašek je skoro u potpunosti potisnuo Beatin slučaj, pedagošku djelatnost i odnose u školi te cijelo vrijeme pozornost usmjerava na glavnog junaka, pripovjedača. Vjerno se drži Vieweghovog predloška, zadržava sve glavne likove, kao i radnju. Na kraju filma daje nam do znanja da je cijela priča autorova fikcija koja se odgirala samo u njegovoj mašti. Najteže je bilo odlučiti oko kronologije filma, jer na polovici knjige saznajemo za Beatino samoubojstvo, a u filmu tek na kraju. Šašek se na kraju odlučio za kronološki način pripovijedanja. Struktura je također izmijenjena: pisac Oskar Wégh napisao je fiktivni roman u kojem se pita što bi se dogodilo kada bi prihvatio ponudu bogatog poduzetnika za podučavanje njegove depresivne kćerke. Time je pripovjedač postao glavni lik, a scenarij se temelji na subjektivnom pripovijedanju. Šašek je snimio scenu u kojoj Oskar stoji pred vilom i gleda sebe kako ulazi te sam sebe pita: “Představoval jsem si, jaké by to bylo, kdybych vešel dovnitř. Bylo trochu zvláštní vidět sám sebe jako románovou postavu. Ten opravdový milionář se jmenoval Císař, já mu budu říkat třeba Král.”³⁹ (u prijevodu: Zamišljal sam kako bi bilo da sam ušao unutra. Bilo je pomalo čudno gledati se kao lik u romanu. Taj se milijunaš prezivao Cezar, ja ću ga nazvati Kralj). Film završava pitanjem o tome kako bi to moglo biti u stvarnosti. Na potpisivanju Weghove knjige *Odgoj djevojaka u Češkoj* prilazi mu Alžběta (Beata) Císařová i moli ga da pročita njezinu priču te prihvati ponudu njezinog oca za podučavanje. Zadnje scene filma sadrže najvažnije dijelove Beatinog i Oskarovog odnosa, s iznimkom što Beata ima dugu ričavu kosu, a u završnoj retrospektivi kratku crnu. Šašek u filmu koristi mnogo unutarnjih monologa kojima Oskar komentira svoje doživljaje i iskustva te objašnjava priču tamo gdje nije dovoljno jasna. Koristi literarne postupke unutarnje

³⁹ Scena iz filma *Odgoj djevojaka u Češkoj*

naracije i komentare glavnog junaka, a pripovjedačev glas čujemo kroz cijeli film. Šašek je propagirao posuđene citate iz romana koji, prema njegovom mišljenju, originalno dopunjuju radnju. Naravno, nisu svi citati iz romana preneseni u film, ali od njih pedesetak polovica je završila i u filmu. Neke vidimo u pisanom obliku, a neke od njih govori pripovjedač ili Oskar. Viewegh *Odgoj djevojaka u Češkoj* smatra najproblematičnijom adaptacijom njegovih romana koja najmanje odgovara njegovom ukusu i njegovoj viziji. Nije se usuglasio sa Šašekom oko nekih dijaloga, a najviše mu smeta stilizacija u kojoj se čini da je film priča o njegovoj sudbini, a to potvrđuje čak i ime glavnog lika – Oskar Wégh.

Režiser Petr Koliha i producent Přemysl Pražský zajedno su krenuli u potragu za glavnim glumcima. Koliha kaže kako je od početka bio siguran da je Anna Geislerová pravi izbor za ulogu Beate, a i ostali su se suradnici složili s njegovim izborom. Najveći je problem nastao oko glavnog junaka Oskara. Koliha je tražio da Oskara igra Ondřej Pavelka, ali su scenarist i producenti bili protiv. Koliha je htio da Oskar bude stariji glumac te da i generacijsku temu provede kroz film. Nakon dugih rasprava režiser Koliha je odlučio da će Pavelka glumiti Oskara i time nije pogriješio, kritika i publika pohvalili su Pavelkinu izvedbu Oskara.

Slika 2.⁴⁰

⁴⁰ Slika 2. – Ondřej Pavelka i Anna Geislerová, kao Oskar i Beata u filmu *Odgoj djevojaka u Češkoj*

8. ZAKLJUČAK

U ovome sam diplomskom radu detaljno analizirala dva Vieweghova romana: *Báječná léta pod psa* (*Sjajne zeznute godine*) i *Výchova dívek v Čechách* (*Odgoj djevojaka u Češkoj*). Nakon analize romane sam usporedila sa scenarijima filmova te uočila razlike i sličnosti s njihovim knjiškim predlošcima. Viewegh je bio relativno zadovoljan ekranizacijom vlastitih romana, ali nakon tih iskustava s adaptacijama sam je preuzeo pisanje scenarija prema vlastitim predlošcima.

Bitno je spomenuti vrijeme u koje izlaze ova dva romana, jer Viewegha stavljaju na čelo nove generacije čeških pisaca. U *Sjajnim zeznutim godinama* Viewegh opisuje svoje odrastanje u doba komunizma, a u *Odgoju djevojaka u Češkoj* početak kapitalizma te novonastale prilike u Češkoj. Svi su njegovi romani prepuni autobiografskih motiva i činjenica, a mnogi smatraju kako svaki roman opisuje po jedan dio njegova života, počevši od djetinjstva o kojem priča dječak Kvido.

S adaptacijom filma *Odgoj djevojaka u Češkoj* uglavnom sam zadovoljna, smatram da se nije izgubilo puno detalja iz knjige, a s produkcijske strane mislim da je dobro što su priču dodatno “začinili” ljubavnim scenama i dali kraj koji gledatelje ostavlja zaintrigiranima. S filmom *Sjajne zeznute godine* ipak nisam toliko zadovoljna. Mislim da je najveća pogreška učinjena upravo u tome što mali Kvido nije pripovjedač, jer mi se čini da bi film tada bio još bolji. Najbolji dio cijele adaptacije je izmijenjeni kraj u odnosu na knjigu, sviđa mi se da znamo kako je sve završilo, da su Kvidovi roditelji zadovoljni jer su ostali kakvi su bili i prije, a nisu kao drug Šperk koji se “okreće kako vjetar puše”.

Vieweghova se djela prodaju u desecima tisuća primjeraka, a po njima se snimaju filmovi koji pripadaju među najgledanije. Poneki kritičar zamjera piscu plitkost i bezbrižnu lakoću pripovijedanja, no najšira čitateljska publika ostaje svom omiljenom autoru uvijek vjerna.

9. LITERATURA

1. Viewegh, Michal (2010) *Sjajne zeznute godine*, Zagreb, Profil
2. Viewegh, Michal (2002) *Báječná léta pod psa*, Brno, Nakladatelství Petrov
3. Viewegh, Michal (2003) *Odgoj djevojaka u Češkoj*, Zagreb, DiVič
4. Viewegh, Michal (2001) *Výchova dívek v Čechách*, Brno, Nakladatelství Petrov
5. Oraić Tolić, Dubravka (1990) *Teorija citatnosti*, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske
6. Flaker, Aleksandar (1986) *Stilske formacije*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber
7. Detoni-Dujmić, Dunja i dr. (2005) *Leksikon svjetske književnosti – pisci*. Str. 1115-1116. Zagreb, Školska knjiga
8. Zima, Zdravko (2000) *Česi opet dohode*. U: *Porok pisanja*. Str. 311-316. Zagreb, Sysprint
9. Alajbegović, Božidar (2007) *Česi u ofsajdu*. U: *Utočište od riječi*. Str. 56-59. Zagreb, Biblioteka Književna smotra
10. Ivanković, Katica (2008) *Stereotipi o Česima i recepcija češke književnosti u Hrvatskoj*. U: *Pogledi na češku književnost*. str. 131-139. Zagreb, FF press
11. Peričić, Helena (2003) *Citatnost u Vieweghovu romanu Odgoj djevojaka u Češkoj*. U: *Književna smotra*. Str. 47-52. Zagreb, Hrvatsko filološko društvo
12. Lajko, Krystina (2006) *Odgoj pisaca u Češkoj (Michal Viewegh)*. U: *Tema, časopis za književnost*. Str. 75-77. Zagreb, Kikagraf
13. Buriánová, Lenka (2005) *Intertextualita v díle Michala Viewegha*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita
14. Buštková, Petra (2008) *Produkční historie filmových adaptací podle literárních předloh Michala Viewegha*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita

15. Janáček, Pavel: Celý Kvidův život, Lidové noviny, 10.11.1992 - <http://www.lidovky.cz>
16. Jusić, Vedad: Uputa muškoj populaciji - <http://www.sic.ba/rubrike/kritika/vedad-jusic-uputa-muskoj-populaciji/>, 02.05.2011.
17. Pavešković, Antun: Češki umivena priča - <http://www.matica.hr/Vijenac/Vij157.nsf/AllWebDocs/Ceskiumivenaprica>, 09.03.2000.
18. Valentić, Tonči: Turistički radnik - <http://www.matica.hr/Vijenac/Vij157.nsf/AllWebDocs/Turistickiradnik>, 09.03.2000.
19. http://kultura.idnes.cz/ten-film-je-spatny-rekl-viewegh-v-on-line-rozhovoru-o-pripadu-neverne-klary-16n-/literatura.aspx?c=A090611_175105_literatura_efl, 11.06.2009.
20. http://kultura.idnes.cz/recenze-vieweghuv-roman-pro-muze-je-lepe-natoceny-nez-napsany-p6a-/filmvideo.aspx?c=A100917_153306_filmvideo_jaz, 18.09.2010.
21. <http://www.casopis.hostbrno.cz/cs/archiv/2011/3-2011/fenomen-viewegh>, ožujak 2011.
22. <http://www.topzine.cz/vychova-divek-v-cechach-michala-viewegha-nabizi-netradicni-pohled-nejen-na-ceske-skolstvi> - 21.11.2011.
23. <http://www.viewegh.cz>
24. <http://www.imdb.com>
25. <http://www.czechlit.cz>
26. <http://iliteratura.cz>
27. <http://www.csfd.cz>